

וכי מניין לפנחס שלא היה לו לאלעזר, הלא פנחס בנו של אלעזר, וירש את נחלת אבותיו⁽⁶⁹⁾?

אלא, מלמד שנשא פנחס אשה משבט אחר, ומתה, וירשה. והיינו ירושת הבעל.

ואומר (דה"א, פרק ב כב), "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד",

וכי מניין ליאיר שלא היה לו לשגוב⁽⁷⁰⁾? ק"ב-א
מלמד שנשא יאיר אשה ומתה וירשה?
כנ"ל.

עד כאן הברייתא.

ומקשה הגמרא: מאי "ואומר" [לשם מה נזקקנו לכל הפסוקים שהובאו בברייתא]?

מבאר הגמרא: הבאנו בתחילה את הפסוק, "וכל בת ירשת נחלה" וכו'. והעמדנוהו בהסבת הבעל.

וכי תימא אין ראייה מפסוק זה, דבהסבת הנחלה על ידי ירושת הבן קא קפיד קרא, אבל בעל לא ריית, תא שמע [לכן הבאנו את הפסוק השני], "ולא תסוב נחלה לבני ישראל

רבי ישמעאל אומר: אינו צריך, כלומר, אין לדרוש את הפסוק כדברין, ולא סבר "גורעים ומוסיפים ודורשים", אלא מוקמינן "שאר" בירושת האב כדלעיל (קח ב).

וירושת הבעל נלמדת באופן הבא: הרי הוא אומר (במדבר לו ח) "וכל בת ירשת נחלה ממשות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה" וגו',

בהסבת הבעל הכתוב מדבר, כלומר, הקפיד הכתוב שלא תינשא לבן שבט אחר, כדי שנחלת אבותיה לא תעבור ממטה למטה על ידי שירשנה בעלה⁽⁶⁸⁾.

ומוכח מכאן, שהבעל יורש את אשתו.

ואומר (שם), "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה". לקמן יבואר לשם מה נזקקה הברייתא לכל הפסוקים המובאים כאן.

ואומר (שם), "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר".

ואומר (יהושע כד לג), "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בנבעת פנחס בנו".

שניהם שארים אחד לשני. ומדכתב "וירש אותה" משמע שבא למעט שהבעל הוא היורש היחיד.

68. ולקמן מקשינן, דלמא בהסבת נחלה על ידי הבן הכתוב מדבר?

69. ולקמן מקשינן, דילמא קנה פנחס קרקע?

70. הקשה הרשב"א, אם נאמר שלבאי הארץ נתחלקה הארץ, אמאי לא היה ליאיר קרקע שלא

הדרשה שהובאה לעיל. אלא משום דעיקר דרשא נפקא לן לעיל מ"וירש אותה" הלכך נקט לה, דאיהו מגלי עליה דרישא דקרא לפרושי שהבעל יורש את אשתו.

אך לדעת התוספות, רבי עקיבא דרש מ"וירש אותה" דלא כתיב, "וירשה", משמע מיעוט, שאין היא יורשת אותו.

או באופן אחר, המילים "וירש אותה" מיותרות לגמרי, כיון דכתיב "שאר", דרשינן מיניה תרתי, ששניהם יורשים זה את זה, שהרי

ממטה למטה".

ואם לא נאמר שהבעל יורש את אשתו, לשם מה נזקקנו לשני פסוקים? אלא ודאי בא הפסוק ללמדנו שהבעל יורש את אשתו.

וכי תימא דתרווייהו בהסבת הבן, ונאמר פסוק נוסף כדי לעבור עליו בלאו ועשה, (71)

תא שמע [לכן הובא הפסוק השלישי], "לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר".

וכי תימא אף הוא אינו מיותר, ואיצטרך כדי לעבור עליו בשני לאוין (72) ועשה,

תא שמע [לכן הובאה הדרשה הרביעית] בספר יהושע, "ואלעזר בן אהרן מת" וגו'.

וכי תימא, אין להביא ראיה משם, דהתם אלעזר הוא דנסיב איתתא [נשא אשה] ומתה, וירתה פנחס, ואתא קרא להשמיענו שהבן יורש את אמו כמו הבת, אך לעולם אין הבעל יורש את אשתו.

תא שמע [לכן הובאה הדרשה החמישית], ושגוב הוליד את יאיר וגו'.

וכי תימא התם נמי הכי הוא, דשגוב הוא

היתה לשגוב, והלא נטל חלק בארץ בנפרד? ומבאר הראב"ד, קושית הגמרא, מנין היה ליאיר בערי הגלעד מה שלא היה לשגוב אביו, שהרי שגוב אביו היה משבט יהודה, וערי הגלעד נמצאים בנחלת שבט מנשה.

71. כתב הרשב"ם, "ומה ששנה הכתוב לא נתכוין אלא להתרות שלא תינשא לשבט אחר, כדי להתחייב מלקות...".

ולכאורה קשה, כיצד תלקה, הא הוי התראת ספק, דמנלן שהיא תמות ותוריש לבעלה ובניה? ואף למאן דאמר התראת ספק שמה התראה, היינו דוקא באופן שממה נפשך עובר על איסור, אך כאן, יתכן שלא תעבור כלל על שום איסור? ועוד קשה, הרי יש בלאו חידוש נוסף על העשה, דבעשה לא נאסר אלא נישואין לשבט אחר, אך בלאו נכללה גם כן ביאת זנות העלולה להביא בנים?

עוד יש להסתפק, אימתי עוברת בלאו, האם בשעת הביאה, או בשעה שנולד הבן?

ונראה לומר, דודאי אין האיסור לא בביאה ולא בלידה אלא בנישואין. וכמו שכתב הרשב"ם לקמן (ק"ב ב, ד"ה אי הכי) "והכתוב הזהיר לנו,

"ולא תסוב נחלה", כלומר, הזהרו בכל נישואי נשים, שבשעת נישואין לא יוכלו לבא לידי הסבת נחלה". עכ"ל.

ומבואר להדיא, שהאיסור הוא על הנישואין הגורמים להעברת נחלה. ואין האיסור תלוי במה שבפועל תעבור הנחלה ממטה למטה.

ולפי זה, אין כאן התראת ספק. כיון שבשעת הנישואין עוברת בודאי על האיסור.

וגם אין האיסור בביאת זנות, אלא בנישואין, כנ"ל. ועיין עוד בכרכת אברהם. ובקובץ שיעורים (שכה). ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי.

72. הקשו התוספות, הרי בגמרא בפסחים מבואר דכל היכא דאיכא למידרש דרשינן, ולא מוקמינן בלאוי יתירי, ומדוע כאן העדיפא הגמרא להעמיד בשני לאוים?

ובתוספי הרא"ש כתב לתרץ, בסוגיין עדיף להעמיד בשני לאוים קודם שנדרוש ירושה חדשה שאינה מחמת קורבה שלא מצינו כמותה. (וע"ע במצפה איתן).

אמנם עיין ברשב"ם לקמן (ק"ג א) דתנא דבריתא דרש פסוקים אלו כיון שלא ניחא ליה להעמיד בלאוי יתירי.

אלא אימא, דנפלה ליה לפנחס שדה משרה חרמים⁽⁷⁵⁾.

דכתיב, "וכל חרם בישראל לך (דהיינו לכהנים) יהיה", והיו שם חרמים הרבה, ושמה נטל פנחס את חלקו בחרם באותה גבעה. ולא משום ירושת אשתו.

מסקנת הדברים, שאין הכרח להעמיד את הפסוקים דוקא בהסבת הבעל. ואפשר להעמידם גם בהסבת הבן.

עוד הוסיף אביי להקשות על פסוקים אלו: נאמר בפסוק "וכל בת יורשת נחלה ממתות בני ישראל, לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה".

ודרשינן לעיל, מדכתיב "ממתות", לשון רבים, משמע דאיירי בבת שהיה אביה ממטה אחד ואמה ממטה אחר, ומתו, וירשה אותם. ונמצאת יורשת שני מטות.

שנשא אשה, ומתה וירשה יאיר בנו, אם כן תרי קראי למה לי⁽⁷³⁾? אלא ודאי באו ללמדינו שהבעל יורש את אשתו.

עד כאן באור הברייטא.

אמר ליה רב פפא לאביי, ממאי [אכתי מנלן שהבעל יורש את אשתו]?

דלמא, לעולם אימא לך בעל לא ירית, וקראי בהסבת הבן כדשנינן, וליאיר היו קרקעות שלא היו לאביו, דזבין מיוזבן, [קנה קרקעות], ולא על ידי ירושת הבעל. ולפנחס נמי היו קרקעות שלא היו לאלעזר, דזבין מיוזבן, ולא מכח ירושת הבעל, והפסוקים לא באו ללמדנו כלום, רק להראות לנו את עושרם?

אמר ליה אביי: פנחס דזבין מיוזבן לא מצית אמרת.

דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל, ונמצא צדיק [אלעזר] קבור בקבר שאינו שלו⁽⁷⁴⁾.

קבור בשדה שאינה שלו, והלא קבר המת אסור בהנאה, ואם כן הוי קדושת הגוף, ואינה חוזרת ביובל? עיי"ש בדבריו.

ובחזון איש (ח"מ ליקוטים סי' יג' ס"ק טו') כתב, "ויש לדחות, דקרקע עולם לא מתסר ויוצא ביובל".

75. כגון המחרים נכסיו לכהנים. דנותנים את הנכסים לבני אותו משמר. ושמה לא היה פנחס באותו משמר עם אביו. שיטמ"ק.

וברשב"ם הוסיף גם מוכר שדה אחוזה, שכאשר יוצא ביובל אינו חוזר לבעלים אלא ניתן לכהנים כשדה החרם. ועייין שיטמ"ק בשם הרמב"ן שדחה את דבריו.

73. ואף על פי שגם הפסוק הראשון מיותר, דהא שמעינן מקראי דלעיל שהבן יורש את אמו, מכל מקום אינו מקפיד אם ישמיענו הנביא גם כן דין זה. אבל תרי זימני למה לי לאשמועינן? תוספות.

אך הרשב"ם תירץ, דמקראי דלעיל ליכא למילף, דשמא איירי בהסבת הבת. והפסוק בנביא בא ללמדינו שאף הבן יורש את אמו.

74. עייין בקצות החושן (סי' קיז' סק"ב), שהביא ראיה מדברי התוספות בגיטין (מ' ב), דקדושת דמים מפקיעה מידי שיעבוד, ואם הלוקח הקדיש את השדה בקדושת דמים, אינה חוזרת ביובל.

והקשה, אם כן מדוע אמרינן, "נמצא צדיק

בשלמא אמרינן "שכבר הוסבה" מוכן מדוע לא חיישינן למטה האם. (חיינו דמתוקמא קרא בין כסבת הכן בין כסבת הבעל⁽⁷⁸⁾)

אלא אי אמרת לא אמרינן שכבר הוסבה, ואשה היורשת שני מטות אינה יכולה להסב נחלת אימה ממטה אל מטה, מדוע נאמר "לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה", כי מינסבא לאחד ממשפחת מטה אביה מאי הוה? הא מתעקרא נחלה משבטא דאימא לשבטא דאבא?

ומתרצת הגמרא: דמנסבינן לה לגברא דאבוהי משבטא דאבוה, ואימיה משבטא דאימיה.

ומקשה הגמרא: אי הכי, שאשה היורשת שני ק"ב-ב מטות, צריכה להנשא לאדם שאביו משבטו של אביה, ואמו משבטה של אמה, מדוע נאמר בתורה "לאחד ממשפחת מטה אביה", האי "לאחד ממשפחת מטה אביה ואמה" מיבעי ליה?

ומתרצת הגמרא: אי כתיב הכי הוה אמוינא אפילו איפכא, [שאביו ממטה אמה ואמו ממטה אביה], קא משמע לך, דבעינן שיתיחס אחר מטה אביה, דהיינו, מטה אביו כמטה אביה, ומדכתיב "ולא תיסוב", שמעינן נמי,

ואמר קרא, עליה להנשא לאחד ממשפחת מטה אביה, כדי שלא תיסוב הנחלה ממטה אל מטה.

אמר אביי⁽⁷⁶⁾, הרי אף אם תינשא לאחד ממטה אביה, סוף סוף הא קא מתעקרא נחלה משבטא דאימא, לשבטא דאבא? כלומר, הנחלה שירשה מאימה, נעקרת ועוברת לשבט אביה?

ואולי יש לנו לתקן, שלא תינשא אלא למי שאביו משבטו של אביה, ואמו משבטו של אמה.

ודחינן: ממיאי? [מנין לך שקושייתך נכונה], ודלמא שאני התם שכבר הוסבה נחלת האם ממטה אל מטה, שהרי ביתה מתייחסת אחר בעלה, שהוא ממטה אחר, וכשירשה אותה, הרי הוסבה הנחלה.

אמר ליה אביי, אכתי יש להסתפק בדבר, שמא סברת "שכבר הוסבה" לא אמרינן⁽⁷⁷⁾.

אמר ליה רב יימר לרב אשי, מדוע הסתפק אביי אם אמרינן "שכבר הוסבה", או לא, הרי בפסוק מוכח להדיא שאין לחוש לירושת האם, דכתיב, "לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה", ואי אמרת

76. הנחלה על ידי הנישואין, אף על פי שכבר הוסבה במקצת קודם לכן. והקפיד שלא נוסף להסיבה עוד ממטה אל מטה.

ובתוספות הוסיפו, שאין סברא לומר שלא הקפיד הכתוב על נחלת אם, אע"ג שכבר הוסבה. כיון דכתיב ירושת שני מטות, משמע שיש לעשות תקנה אף בירושת האם.

78. הרשב"ם ועוד ראשונים, לא גרסו משפט זה.

76. באור דברי אביי ורב יימר המובאים להלן, על פי הרשב"ם. ועיין בתוספות ובשיטה מקובצת שבארו באופנים אחרים.

77. והטעם, משום דאפשר, שבשעת נישואי הבת עדיין האם בחיים, ונכסיה בחזקתה, ועדיין לא הוסבה נחלתה. וכשתמות ותירשנה ביתה, אזי תיסוב הנחלה ממטה אל מטה. הרא"ם.

והרשב"ם פירש, אולי קפיד קרא על הסבת